

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ,
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ДЕРЖАВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

Професійна програма підвищення кваліфікації
Загальна складова
Варіативна частина

ЗВ-3

Філософія освіти

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Чернігів
2010

Філософія освіти: Навч.-метод. посібник. / Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; Упор.: Л.А.Чабак – Чернігів : ЦППК, 2010. – 15 с.

Рекомендовано до видання навчально-методичною радою Чернігівського Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, протокол № 1 від 11 лютого 2010 р.

Навчально-методичний посібник призначений для працівників місцевих органів державної виконавчої влади, які навчаються за професійними програмами підвищення кваліфікації (модуль «Філософія освіти»), програмами тематичних короткотермінових семінарів, викладачів Центру. Матеріали посібника розповідають про правові засади діяльності управління у справах преси та інформації, та про стан видавничої справи в Чернігівській області.

При підготовці посібника використано матеріали сайту Чернігівської обласної державної адміністрації. <http://cg.gov.ua/>

© Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2009

ЗМІСТ

№	Назва теми	Стор.
1	ОСВІТА В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ	4
2	АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ	5
3	ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	6
4	ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ, ОСВІТА І ВИХОВАННЯ	7
5	ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	9
6	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА НОРМАТИВНА БАЗА	10

I. ОСВІТА В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Філософія освіти – галузь філософії, що досліджує ідею освіти та її сутність як соціокультурного феномену відтворення та розвитку суспільства, визначення цілей, цінностей, ідеалів освіти і освіченості; результатів освіти та критеріїв їх оцінки.

Найважливіші функції освіти – це навчання і виховання у їх безперервній взаємодії. Тим самим мета будь-якої освітньої системи полягає у формуванні такого практичного світогляду людини, який би краще поєднував її професійну діяльність з тими загальними світоглядними цінностями, які закладені в основу даної системи. Оскільки філософія з часу свого виникнення завжди відіграла функцію теоретично-рефлексійного аналізу світогляду і його подальшого розвитку, то вона набула найважливішого значення і в становленні нових освітніх систем.

Взаємодія між філософією і освітою завжди відіграла суттєву роль у розвитку людства, що стало причиною появи такої проміжної між ними ланки як філософія освіти. Остання вивчає основні закономірності цієї взаємодії, її різні форми. Важливо відзначити, що філософія освіти не обмежується аналізом лише проблем офіційно визнаних педагогічних установ, бо освітня діяльність включає у себе і низку інших засобів формування людини: сім'я, інші малі групи, ЗМІ (особливо телебачення), література тощо.

Основні тенденції в сучасній освіті зумовлені:

- Кризою класичної моделі і системи освіти, яка спонукала до розробки нових фундаментальних педагогічних ідей.
- Інтеграційними явищами в європейській освіті (охоплені Болонським процесом, до якого приєдналася і Польща), котрі стали орієнтиром для перебудови системи освіти в усіх країнах, які бажають інтегруватися в європейський простір.

На становлення освітнього дискурсу впливають три чинники сучасної цивілізації:

- підвищений міграційний рух до високорозвинених промислових країн;
- визначення прав людини і етнічних меншостей та їх прагнення до утвердження демократії в своїх країнах;
- процес глобалізації, що посилює взаємозв'язки і контакти між людьми.

Глобалізація виступає об'єктивною умовою зближення різних культур, утвердженню культурної одноманітності в полікультурному соціумі, що суттєво впливає і на освітні процеси. Отже, вона повинна враховувати феномен полікультурності, притаманний Європі і будуватися на різноманітності дидактичних рішень, що історично склалися в європейській педагогіці, а тому є

характерними для європейської освіти. Ідея полікультурної освіти є відповіддю на запит реальності і відображає потребу у підготовці молодих людей до життя в полікультурному суспільстві.

II. АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Більшість дослідників проблем сучасної філософії освіти, у тому числі і українських, виходять з того загального принципу, що головна мета освітянської діяльності повинна спиратись на принцип формування такої всебічно розвиненої людини, яка б більш-менш гармонійно поєднувала свої інтереси і свій високий професіоналізм з загальними цінностями та інтересами (національними, загальнолюдськими, екологічними тощо).

Як зазначає Б.Год, у світовій гуманітарній культурі ідея всебічного й гармонійного виховання особистості постає у вигляді загальнолюдської цінності, оскільки передбачає безкінечне вдосконалення сутнісних сил людини й на цій основі – всього суспільства.

У цій ідеї сконцентровано уявлення про особистість та її вдосконалення на всіх етапах розвитку людської цивілізації. Відтак, розуміння цілісного історико-педагогічного процесу та його зв'язків із сучасністю неможливе без подальшого дослідження ідеї всебічного й гармонійного виховання, становлення якої у світовому педагогічному контексті припадає на епоху європейського Відродження (кінець XIV – початок XVII ст.).

У наші дні ідея всебічного й гармонійного виховання, збагачена надбаннями століть, зберігає свою людинотворчу сутність, хоча її історія сповнена глибокого драматизму, перемог і поразок. Зосередження людства в умовах сьогодення на особистості, інтеграція Української держави до європейської спільноти забезпечили визнання й необхідність вивчення ідеї, стали об'єктивним явищем педагогічної реальності й підґрунтям її подальшого розвитку.

Ігнорування цього призводить до виникнення об'єктивних соціально-педагогічних суперечностей: між прогресом у спеціальних знаннях, досягнутим природничими і технічними науками, та невідповідним йому рівнем розвитку гуманітарних знань, пізнання феномена людини і її виховання; між запитам сучасного навчально-виховного процесу з його установкою на унікальність та суб'єктність особистості і недостатністю методолого-теоретичних і методичних пошуків у сфері всебічного й гармонійного виховання людини; між євроінтеграційними тенденціями у вітчизняній педагогіці та її традиційним превалюванням; між ідеальною метою всебічного й гармонійного виховання особистості та соціально-педагогічною неспроможністю її забезпечення в широкій реальній практиці виховного процесу.

III. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Як зазначає В. Андрущенко, індивідуальні і близькі до них часткові інтереси кожної особистості хоч і можуть в чомусь збігатися з більш загальними інтересами, але між ними завжди виникають і певні суперечності. Дійсно, з одного боку, в філософії, політиці, економіці тощо існує тенденція до надання особистості чи групі людей максимально важливого творчого вибору своєї діяльності. Але з іншого боку, такий вільний вибір завжди обмежується певними як моральними, так і правовими обов'язковими для всіх вимогами. Причому в історії суспільства здійснюється становлення соціумів усе більш загального і складного рівня (рід, плем'я, народність, держава, нація, певні типи цивілізації, людство в цілому), що спричиняє і появу тих вимог, які вносять нові обмеження у вільний вибір діяльності особистості та будь-яких їх груп. Тому виникає найважливіша суперечність між двома протилежними тенденціями: 1) до збільшення вільного вибору своєї діяльності будь-якими її суб'єктами і 2) до нових обмежень такого вибору, які повинні забезпечити збереження суспільної організації вищих рівнів.

Ця суперечність стає головною і в сучасній філософії освіти. Так, відомий теоретик педагогіки, учитель-новатор Шалва Амонашвілі вважає, що “основна трагедія виховання” полягає у вирішенні суперечності між тим змістом виховання і навчання, який визначається вимогами суспільства (“суспільне треба”) і відчуттям вільного вибору дитини (“дитяче хочу”) [6, с.25] . Саме пошук оптимізації розв'язання даної суперечності (причому в процесах виховання не лише дітей, а й усіх інших особистостей будь-якого суспільства).

Життєздатність, конкурентоспроможність, потенціал саморозвитку будь-якого сучасного суспільства визначається вмінням та здатністю його членів знаходити нестандартні шляхи вирішення проблем, давати гідну відповідь викликам зовнішнього середовища. Такі якості притаманні людям, якість освіти яких знаходяться на належному ситуації рівні, глибина і дієвість знань відповідають потребам та запитам дійсності. Тому без необхідного переосмислення процесів в галузі освітньої діяльності буде досить важко підтримувати суспільний розвиток на належному рівні.

Практичною діяльністю, направленою на підтримку знань у пластичному стані, збереження відкритості та доступності до постійно поновлюваного арсеналу сучасних надбань у різних галузях науки є освіта протягом всього життя, безперервний процес накопичення та удосконалення теоретичного та практичного досвіду. Якщо криз уникнути неможливо (оскільки це явище притаманне системам будь-якого рівня складності), принаймні за допомогою випереджальної стратегії розвитку, наслідки її розгортання можна пом'якшити чи скоректувати у русло контрольованого стану. На нашу думку, такою

випереджальною стратегією є концептуальні положення, які описуються поняттям «освіта протягом всього життя».

Сучасне розуміння концепції «освіта протягом всього життя» (lifelong learning) полягає у тому, що це «не просто навчання, яке виходить за межі шкільної освіти. Освіта протягом життя включає будь-яке навчання протягом всього життя: з раннього дитинства і до глибокої старості - і в різних умовах: формально (в учбових закладах), неформально на робочому місці і неформально в соціальному житті»/

Основні принципи професійної освіти:

- гуманізація;
- демократизація;
- науковість її змісту;
- поєднання навчання з продуктивною працею;
- наступність із загальною середньою і вищою освітою.

IV. ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ, ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Витяг з Концепції змісту освіти для європейського виміру України:

Світ на порозі XXI століття переживає інтенсивний розвиток інтеграційних процесів постіндустріального суспільства, яке потребує відповідної форми регіональної політичної та економічної організації. Сучасні демократичні тенденції вимагають від громадянина не лише політичної активності, а й усвідомлення власної ролі та значення в житті суспільства, а також дій відповідно до власних переконань і цінностей.

Європа має багатий історичний досвід розвитку та становлення демократичного суспільства. У більшості європейських держав розроблено спеціальні навчальні курси та створено різноманітні навчальні підручники та посібники, діють науково-методичні центри, налагоджено відповідну підготовку вчителів для полегшення впровадження та сприяння здійсненню регіональної європейської інтеграції.

Одним із пріоритетів стратегічного розвитку України визнано інтеграцію нашої держави до Європейського співтовариства. За перспективною Програмою розвитку, яка розрахована на десять років, Україна має узгодити та наблизити свої соціально-економічні інституції до стандартів країн ЄС і зробити їх відповідними загальноєвропейським вимогам. Європейський вибір України зумовлений її геополітичним положенням і спільною історією формування та розвитку європейської культури.

Сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури, формуванню необхідних для проживання в європейському співтоваристві компетентностей, політико-правових і соціально-економічних знань. Пріоритети загальноєвропейської освіти полягають у наданні молодому поколінню знань про спільну європейську спадщину та практичних умінь адаптуватись до життя й навчання в різних країнах Європи, бути мобільними, соціально здібними, здатними до комунікації та захисту своїх прав.

Мета освіти для європейського виміру України - поширення комплексних знань про Європу, які необхідні на сучасному етапі громадянину України для існування в європейському

співтоваристві, створення на їхній основі відповідного інтегрованого курсу та його впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи.

Зміст освіти для формування поняття європейського виміру являє собою певну систему інтегрованих знань, у процесі оволодіння якими створюються умови для формування та розвитку в особистості ціннісних орієнтацій та вмінь, необхідних для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві.

http://osvita.ua/school/school_today/581

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Які взаємозв'язки між термінами «освіта», «виховання», «соціалізація»?
2. Що таке європейський освітній простір?
3. Яким чином в ЄС здійснюється принцип «освіта протягом всього життя»?
4. Назвіть відомі вам традиції європейської освіти в Україні.

Рекомендована література:

1. Конституція України [Текст]: – К.: ЮРІНКОН, 1996. – 43 с.
2. Закон України “Про освіту”: [Електрон.ресурс] від 23 травня 1991р. № 2628-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
3. Закон України “Про вищу освіту”: [Електрон.ресурс] від 17 січня 2002 № 2984-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14>.
4. Закон України “Про дошкільну освіту”: [Електрон.ресурс] від 11 липня 2001 № 2628-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2628-14>.
5. Закон України “Про позашкільну освіту”: [Електрон.ресурс] від 22 червня 2000 № 1841-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1841-14>.
6. Закон України “Про загальну середню освіту”: [Електрон.ресурс] від 10.051999 № 651- XIV. – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=651-14>.
7. Закон України “Про професійно-технічну освіту”: [Електрон.ресурс] від 10.02.1998 № 103/98-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=103%2F98-%E2%F0>.
8. Указ Президента України “Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих закладів освіти” від 23 січня 1996 р. № 77/96 [Текст] / Освіта, – 1996. – 14 лютого. – С. 43-49.
9. Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 42/2001 “Про Національну програму правової освіти населення” [Текст]: Офіційний вісник України. – 2001. – №4. – С. 64.
10. Національна доктрина розвитку освіти в Україні на початку ХХІ ст. [Текст] / Освіта України, 23 квітня 2002 р.
11. Авдеев В.Б. Метафизическая антропология [Текст]: – М.: Белые Альвы, 2002. – 256 с.
12. Аллан, Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права [Текст] / Т.Р.С. Аллан; пер. з англ. Р. Семківа. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008 – 385 с.
13. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики [Текст] / В.Є. Романов, О.І. Кілієвич; – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 236 с.
14. Андреева И.Н. Философия и история образования [Текст]: Учебн. пособие. – М.: Мос. гор. пед общество, 1999. – 191 с.
15. Апель, К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до пост конвенціональної моралі [Текст] / К.-О. Апель; пер. з нім. В. Куліна; Український філософський фонд. – К.: Дух і літера, 2009. – 430 с. – (Серія «Сучасна гуманітарна бібліотека»).
16. Балл Г.А. Образование в философском измерении [Текст] / – Педагогика. – 1998. – №8. – С.115-118.

17. Бауман, З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства [Текст] / З. Бауман; пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. Ред. М. Винницького. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008 – 109 с.
18. Белл Д. Грядущее индустриальное общество [Текст] / Д. Белл – М.: Academia, 1999. – 956 с.
19. Бердиховська, Б Україна: люди і книжки [Текст] / Б. Бердиховська; пер. з пол. – К.: К.І.С., 2009. – 232 с.
20. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества [Текст] / Н.А. Бердяев – М.: Правда, 1989. – 607 с.
21. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США) [Текст]: Монографія. – К.: “Центр практичної філософії”, 2001. – 216 с.
22. Бжезинський З. Велика шахівниця [Текст] / З. Бжезинський. – Львів – Івано-Франківськ, Лілея – „НВ”, 2000. – 236 с.
23. Бим-Бад Б.М. Антропологическое основание теории и практики современного образования: Очерк пробл. и методов их решения [Текст]: – М.,1994. – 37 с.
24. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції. Спроба екзистенційного дослідження [Текст]: – Дрогобич: Б. вид., 1997. – 115 с.
25. Біла, С. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки [Текст] / С. Біла. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 408 с.
26. Білецька, Л.В. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка [Текст] / Л.В. Білецька. – К.:, 2009. – 688 с.
27. Білоус А.О. Концепція державного управління Макса Вебера: сучасний погляд: [Текст] /А.О. Білоус, Ю.Б. Яровой, А.М. Гаврилюк // Економіка та держава. – 2005. – № 4. – С.13–16.
28. Богомолів, О. Іслам і політика ідентичностей у Криму: від символічних війн до визнання культурного розмаїття [Текст]: аналіт. доповідь / О.Богомолів, С.Данилов, І.Семиволос; Центр близькосхідних досліджень. – К.: Стилос, 2009. – 55 с.
29. Борденюк, В. Механізм (апарат) державного управління як система органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [Текст] / В. Борденюк // Право України. – 2005. – № 6. – С.16–21.
30. Бочок, М. Управління регіоном [Текст]: навч. посіб. до практ. та самост. занять для слухачів ф-тів післядиплом. освіти та підвищення кваліфікації вищ. навч. закл. / М. П. Бочок, М. П. Бутко, Д. І. Котельников; Центр підвищення кваліфікації держ. службовців і кер. держ. п-в, установ й орг. Черніг. облдержадмін. – Чернігів: Сіверян. думка, 2001. – 279 с.
31. Бутко, М. Ринок праці та процеси його регіональної трансформації [Текст] / М. Бутко, К. Білокур // Економіка України. – 1998. – № 5. – С. 98 – 103.
32. Виханський, О.С. Стратегическое управление [Текст] / О.С. Виханский; – М.: Гардарика, 1998. – 228 с

33. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання [Текст] / за ред. Тору Іійосі та М.С. Віджая Кумара / пер. з англ. А.Іщенко, О.Насика. – К.: Наука, 2009. – 256 с.
34. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики [Текст] / Х.-Г. Гадамер – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
35. Галлін, Д., Манчіні, П. Сучасні медіа системи: три моделі відносин ЗМІ та політики / пер. з англ. О. Насика. – К.: Наука, 2008. – 320 с.
36. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века [Текст] / Б.С. Гершунский – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
37. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию [Текст] / С.И. Гессен – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
38. Глобальні модерності [Текст]: зб. наук. роб. / [за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона]; пер. з англ. Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2008. – Вип. 12. – 400 с. (Серія «Зміна парадигми»)
39. Гнатенко П.И. Национальная психология [Текст] / П.И.Гнатенко – Днепропетровск: ДНУ, 2000. – 213 с.
40. Гордієнко, С. Інформаційні системи в менеджменті [Текст] / С. Гордієнко; – К.: КНЕУ, 1999. – 128 с.
41. Грязнова, А. Антикризисный менеджмент [Текст] / А. Грязнова; – М.: Тандем, 1998. – 368 с.
42. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию [Текст]: – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
43. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования (Учебн. для XXI в.) [Текст]: – М.: Логос, 2000. – 223 с.
44. Демьохін, В. Деякі проблеми удосконалення системи діяльності щодо державного управління в умовах конституційної реформи [Текст] / В. Демьохін. // Голос України. – 2005. – 18 трав. (№ 89). – С.8–9.
45. Добронравова И.С. Причинность и целостность в синергетических образах мира [Текст] / Практична філософія. – 2003. – № 1(7). – С.6-10.
46. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації [Текст]: результати дослідження / О.А. Баранов, І.Б. Жилияєв, М.С. Демкова, І.Г. Малюкова. – К.: Поліграф-Плюс, 2007р. – 254 с.
47. Ефективність державного управління [Текст] / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін.; За заг. ред. І. Розпутенка; – К.: Вид-во “ К. І. С.”, 2002. – 420 с.
48. Єжи Гедройць та українська еміграція: листування 1950-1982 років [Текст] / упорядкув. Б Бердиховська. – К.: Критика, 2008. – 752 с.
49. Житіє святих Михаїла, князя Чернігівського та боярина его Феодора [Текст]: Полное собрание русских летописей. – СПб., 1851. – Т.5. – С. 172-193.
50. Згуровський, М.З. Системна методологія передбачення [Текст] / М.З. Згуровський; НАН України; Інститут прикладного системного аналізу. — К.: Політехніка, 2001. — 50 с.
51. Изборник Святослава 1073 года. Факсимильное издание [Текст]: – М.: Книга, 1983. – 266 арк.

52. Ігнатенко, О.В. Системний підхід з управління малими торговельними підприємствами (МТП) [Текст] / О.В. Ігнатенко; Київ. нац. торг.— екон. ун-т. — К.: Знання, 2000. — 10 с.
53. Калина, А. Современный экономический анализ и прогнозирование [Текст] / А. Калина; . – К.: МАУП, 1998. – 268 с.
54. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения [Текст]: Соч. в 6 т. / И.Кант – М.: Мысль, 1965. – Т.6. – С.349-588.
55. Кассон, М. Інформація та організація. Новий погляд на теорію фірми [Текст] / М. Кассон; пер. з англ. І. Ободовського. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008 – 366 с.
56. Квеско Р.Б. Философия образования: Учебн. пособие [Текст] / Р.Б. Кваско Р.Б. – Томск, 1998. – 83 с.
57. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку [Текст]: Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. посібник. – К.: Ваклер, 1996. – С. 213-245.
58. Корх О.М. Індивідуалістична традиція у західній та вітчизняній філософській думці [Текст] / О.М. Корх – Дніпропетровськ: АМСУ, 2000. – 185 с.
59. Кравченко П.А. Вітчизняний культурно-історичний досвід у системі сучасного державотворення [Текст] / П.А. Кравченко. – К.: Генеза, 2001. – 332 с.
60. Крикунов А. К анализу концепции В.В.Розанова [Текст] / А. Крикунов // Alma mater. – 1998. – №4. – С.43-46.
61. Крічлі, С. Вступ до континентальної філософії / С. Крічлі; пер. з англ. В. Менжуліна; Український філософський фонд. – К.: ТОВ «Стилос», 2008. – 152 с. – (Серія «Сучасна гуманітарна бібліотека»).
62. Лангевіше, Д. Нація, націоналізм, національна держава в Німеччині і в Європі [Текст] / Д. Лангевіше; пер. з нім. - К.: К.І.С., 2008 – 240 с.
63. Леслі, Д. Аналіз державної політики [Текст] / Д. Леслі; – К.: Основи, 1998. – 422 с.
64. Максимець, Б. Політична ідеологія сучасного українського суспільства та системні чинники її формування [Текст] / Б. Максимець // Вісник НАДУ. - 2005. - N1. - С. 319-326.
65. Методологічні основи моніторингу дотримання взятих Україною засадничих міжнародних зобов'язань в діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування [Текст] / упоряд. А.В. Дуда, О.О. Светіков. – К.: ЛАТ & К, 2007. – 104 с.
66. Мочерний, С.В. Історія економічних вчень (сучасна економічна думка) [Текст] / С.В. Мочерний;. – К.: Основи, 2008. – 488 с.
67. Нижник, Н.Р. Системний підхід в організації державного управління [Текст]: навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України; — К., 1998. — 159 с.
68. Оболонский, М. Государственная служба (комплексный подход). [Текст] / М. Оболонский; – М.: Феникс, 1998. – 640 с.

69. Портер, М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів [Текст] / М. Портер;. – К.: Основи, 1998. – 390 с.
70. Розанвалон, П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність [Текст] П. Розанвалон; пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2009 – 287 с.
71. Сергієнко, О. Земля і право: як уберегтися від корупції? [Текст] / О.І. Сергієнко. – К.: Інститут громадянського суспільства, 2008. – 144 с.
72. Сучасні проблеми державного управління [Текст]; – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – 204 с.
73. Тертичка, В. Системний підхід як підгрунття аналізу державної політики [Текст] / В. Тертичка // Вісник НАДУ. – 2005. – №1. – С. 76–86.
74. Токовенко, В. Системний підхід у методології дослідження сутності державного управління в сучасному суспільстві [Текст] / В. Токовенко // Вісник НАДУ. – 2005. – №1. – С. 86–92.
75. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів [Текст]: зб. наук.-аналіт. мат., норм.-прав. актів та метод. рекомендац. з пит.. транскордонного співробітництва та розвитку транскордонних кластерів / В.С.Куйбіда, А.Ф.Ткачук, В.В.Толкованов, З.С.Бройде, Н.М.Внукова, В.А.Кравченко, В.І.Ляшенко, Н.А.Мікула, Ш.Рік, Н.А.Романова. – К.: Крамар, 2009. - 242 с.
76. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності органів самоорганізації населення [Текст]: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Одеса, 20-21 грудня 2008 р.: збірник матеріалів / О.С. Орловський, В.І. Брудний, А.С. Крупник. – О.: Хоббіт плюс, 2009. – 108 с.
77. Формування демократичного та ефективного державного управління в Україні [Текст]: матеріали наук.- практич. семінару. 11–12 березня 2002 р. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева.; – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 352 с.
78. Черваньов, О. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства [Текст] / О. Черваньов; – К.: Знання, 1999. – 516 с.
79. Черепанов, В.О. Основи системного підходу до розгляду складних соціальних систем [Текст] / В.О. Черепанов, О.С. Конотопцев;. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2003. – 132 с.
80. Юхименко, П.І. сучасні економічні теорії [Текст]: навчальний посібник / П.І. Юхименко; – К.: Знання, 2007. – 878 с.
81. Ясперс, К. Психологія світоглядів [Текст] / К. Ясперс; пер. з нім. О. Кислюка та Р. Осадчука. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с. –(Серія «Філософська думка»).

Інтернет-ресурси

- I. Президент України [Електрон. ресурс] : (Офіц. Інтернет-представництво). — Електрон. дані. — К., 2000—2009. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua> — Заголовок з екрану.
- II. Верховна Рада України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 1994—2009. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> . — Заголовок з екрану.

- III. Урядовий портал [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт Кабінету Міністрів України). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> — Заголовок з екрану.
- IV. Головне управління державної служби України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.guds.gov.ua>. — Заголовок з екрану.
- V. Чернігівська обласна державна адміністрація [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — Чернігів, 2009. — Режим доступу: <http://cg.gov.ua>. — Заголовок з екрану.
- VI. Чернігівська обласна рада [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — Чернігів, 2009. — Режим доступу: <http://www.chernihiv-oblrada.gov.ua>. — Заголовок з екрану.
- VII. Національна академія державного управління при Президентіві України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua>. — Заголовок з екрану.
- VIII. Національна парламентська бібліотека України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.nplu.kiev.ua>. — Заголовок з екрану.
- IX. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/> — Заголовок з екрану.
- X. Інститут українознавства ім.і.Крип'якевича НАН України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 2009. — Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/> — Заголовок з екрану.
- XI. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського Національної академії наук України [Електрон. ресурс] : (Офіц. сайт). — Електрон. дані. — К., 1999-2009. — Режим доступу: <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html> — Заголовок з екрану.
- XII. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електрон. ресурс] : Статті, матеріали. — Електрон. дані. — К., 2001-2009. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/> — Заголовок з екрану.
- XIII. Філософія образования. Труды семинара ИФ РАН [Электрон. ресурс] : (Офиц. сайт). — Електрон. дані. — М., 1997. — Режим доступа: <http://www.iph.ras.ru/~spts/> — Заголовок с экрана.
- XIV. Філософія образования XXI века (Библиография 1981-2000) / Часть 1[Электрон. ресурс] : (Офиц. сайт). — Електрон. дані. — М., 1997. — Режим доступа: <http://www.prometeus.nsc.ru/archives/exhibit2/philedu.ssi> — Заголовок с экрана.